

Referat fra ekstraordinært partnerskabsmøde den 6. februar 2025 kl. 16-18

Sted: Karens Minde, Loftet, 3. sal

Deltager: Jaris Bigler (Københavns Naturskole), Jens Galby (By & Havn), Giuliano Matessi (Friluftsrådet), Lone Ørskov (Sydhavnstippen Naturpleje), Claus Andersen (Grøn Agenda Sydhavn), Ole Damsgaard (Danmarks Naturfredningsforening), Hanne Bierring (Kgs Enghave Lokaludvalg), Nina Svane-Mikkelsen (Grøn Agenda Sydhavn), Dorthe Eren (Børnenes Dyremark) kl. 16-16.30, Marie (Rie) Storr-Paulsen (Børnenes Dyremark) fra kl. 16.30, Chrissier Torben Christensen (Børnenes Dyremark/Fårelauget), Jan Fønss (SydhavnsCompagniet), Eibhlin (sekretariatet for Kgs Enghave Lokaludvalg).

Afbud: Ann Vikkelsø (Kgs Enghave Lokaludvalg), Erik Schjoenning (Sydhavnstippen Naturpleje)

Dagsordenspunkt	Formål	Referat
1. Valg af ordstyrer og referent		Ordstyrer: Jaris Referent: Eibhlin
2. Godkendelse af dagsorden		Godkendt
3. Status fra plejeplansarbejdsgruppe Se vedhæftede referat fra første og andet møde i plejeplansarbejdsgruppen inkl. input fra Lone + kommentarer fra Claus		Arbejdsgruppen har forsøgt at skitsere en opbygning af den kommende plejeplan, som man kan se i særligt referatet fra det andet møde. Der er udvalgt nogle punkter ift. det indholdsmæssige, som der ønskes rygdækning/fælles fodslag på i Partnerskabet Tippen Syder. Se følgende punkt 4 samt dertilhørende underpunkter. Jens Galby (By & Havn): Processen videre herfra ift. de formelle rammer. Oprindeligt blev Jens bedt om at godkende selv. Det var dog en vurdering, at det ikke ville give nok rygstød for plejeplanen. Derfor har han aftalt med sin chef, at der bliver skrevet en indstilling til direktion, så direktionen godkender plejeplanen. Jaris Bigler (Københavns Naturskole): Dette giver anledning til, at der skal laves noget, der går længere ud i fremtiden – end den her

		konkrete plejeplan. Der kan ske meget med sådant et område, hvis der ikke er en plan. Ole Damsgaard (DN): Formålet med at sikre de formelle rammer er at forsøge at hæve plejeplanen op på et niveau som de andre plejeplaner i København.
4. Punkter til drøftelse		
a. Antal får og geder		Der var enighed om, at der arbejdes med de dyrearter, der står til rådighed nu i indeværende plejeplan. Det vil sige får, geder, alpakaer og heste. Får og geder: Natur360 har anbefalet max 10 får på Tippen (af notatet fremgår det, at der i 2023 gik 27 får på Tippen, red.). Realistisk set i løbet af fire år ville man med det udgangspunkt kunne nærme sig de 10 får, som Natur360 anbefaler. Dog var der enighed i partnerskabet om, at diskussionen om det endelige mål vedr. antal får tages op på et senere tidspunkt. For indeværende planperiode gælder det, at der i de næste 2-3 år nedskaleres med ca. 5 får og opskaleres med ca. 5 geder - men med fleksibilitet. Derfor bliver det formuleret som 4-6 får ned og 4-6 geder op de næste 2-3 år. Der blev sat 5 geder ud i 2024. Pt. er der 27 får og 5 geder. I april/maj 2025 bliver der udsat 27 får. I løbet af 2025 er intentionen at nedskalere med ca. 5 får og opnormere med ca. 5 geder. Børnenes Dyremark undersøger muligheden for at slagte nogle får i foråret (evt. to får). Børnenes Dyremark <u>stiler efter</u>, at der kommer max 22 får ud i foråret 2026.

		Jens Galby (By & Havn): Vi skal opretholde græsningstryk for at forhindre tilgroning. Det hårdeste græsningstryk skal allerhelst ligge mellem november - 1. marts. Det skal sikres i plejeplanen, at der er et vist antal græsningsdyr på arealet til at bevare dette græsningstryk. Det tages op på et partnerskabsmøde, såfremt det ikke er muligt at opskalere antal geder ift. om man i så fald fortsat skal nedskalere antal får af hensyn til at bibeholde græsningstryk. Det blev besluttet, at vi tager både græsningstryk og dyresammensætning op til evalueringen, som finder sted på partnerskabsmødet i efteråret hvert andet år (ulige år). Status på nye geder i 2025: Rie (Børnenes Dyremark): Vi har muligheden for at avle på én af Mohair-gederne, som vurderes egnet til at avle på. By & Havn vil bistå med at skaffe nogle allerede drægtige geder af en eller anden race. Før vækstsæsonen i år (er intentionen). Jaris Bigler (Københavns Naturskole): Det er vigtigt, hvilken race gederne er. Både mht. naturpleje men også pga. signal overfor publikum. Det er naturplejedyr og ikke kæledyr. Rie (Børnenes Dyremark): Mht. Dansk Landrace. Vi har fået anbefalet ikke at få denne race, da de er sårbare overfor sygdomme mm. af en ekspert, som er en af dem, der fører tilsyn på rewildingprojekter. Jens Galby (By & Havn): Racer fremavlet i DK til landbrugsdrift er ikke nødvendigvis velegnede til naturpleje.

		Jaris Bigler (Københavns Naturskole): Har selv god erfaring med Dansk Landrace, men det skal naturligvis undersøges, og det skal kunne fungere for Børnenes Dyremark. Rie (Børnenes Dyremark): Det kan godt være, vi ender med at køre med tre forskellige racer eller lignende. Det blev besluttet, at græsningstrykket evalueres i efteråret. Mobile folde: Der har været snak om etablering af mobile folde målrettet eksempelvis gyldenris. Rie (Børnenes Dyremark): Vi har aftalt at sætte en fold op på min. 1000 m² (lovkravs minimumsstørrelse) som forsøgsordning. Placeringen bliver udpeget af Sydhavnstippen Naturpleje (Lone har sendt et forslag til område ved Kratskoven). Planen er, at der skal gå små ponyer med adgang til vand. Der vil blive skiltet. Alt efter erfaringer kan man forsøge sig med måske er to folde. Det er på forsøgsbasis det første år. Hegnet bliver fåregrinder (Metalhegnsstykker med strips). By & Havn dækker udgiften. Der er ikke mulighed for låget, da der er bekymring om, at besøgende kunne finde på at lukke hestene ud eller lignende. Det blev besluttet, at de mobile folde evalueres til efteråret. Alpakaer: Der er ingen udvikling mht. alpakaer i 2025.
b. Tidshorisont		Jaris Bigler (Københavns Naturskole): På sidste ordinære møde blev det besluttet at udsætte drøftelsen omkring store græssere,

		sammenlægning af folde mv. grundet det midlertidige ekstraordinære store pres pga. anlægsprojekter. Efter det er blevet fordøjet lidt, er det blevet klart, at vi måske er henne i 2030-32, før det ikke længere er en ekstraordinær situation. Derfor ønskes det drøftet, om tidsudsigten kan blive speedet lidt op? Der var enighed om, at det ikke bliver en del af denne to-årige plejeplan, men at det godt kan tages op til drøftelse i denne planperiode mht. næstkommende plejeplan. Det blev besluttet, at det tages op igen på partnerskabsmødet i efteråret, hvor der samtidig evalueres på denne sæsons græsningstryk mv.
c. Assisteret udsåning af frø		Drøftelse om assisteret udsåning af frø ift. 1. de arter, der ikke er på Tippen i forvejen samt 2. lokale frø fra Tippen, som spredes andre steder på Tippen. Eksempel: Lidenskjaller/Stor skjaller som snylter på Bjergrørhvene. Claus Andersen (Grøn Agenda Sydhavn): Grøn Agenda Sydhavn har været igennem en læringsproces i Sommerfugleengen. I starten omkring 2016 som et forsøg blev der smidt frø fra artsrige overdrev (som ikke var lokale). Frøene blev smidt i et felt på et par m². Sidenhen blevet vi opmærksomme på det lokale aspekt (ift. genetisk forurening), og har derfor kun smidt lokale frø siden. Har ikke lavet såbede, men bare smidt det direkte ud. Har nu en lang liste af fine hjemmehørende overdrevsarter. Jens Galby (By & Havn): Hvilke overdrev, blev der samlet fra? Hvorhenne i landet?

		Claus Andersen: Eksempelvis indsamlet ved diget på Falster. Det er alt sammen skrevet i årsberetningerne. Jens Galby (By & Havn): Hvis ikke der kan indsamles frø lokalt, er der få forhandlere, der kan bruges. • Erik Juhl, som har indsamlet i Hedeland. Genetisk er det, det tætteste vi kan finde. • Hvis man ikke kan få der, kan man købe på en lille urteskole i Halland. Har som udgangspunkt ikke problem med, at der bliver hentet på Falster, fordi det er Østdanmark. Dansk Botanisk Forening har en liste over godkendte steder. Claus Andersen (Grøn Agenda Sydhavn): Har fået en idé om hvilke arter, der trives på Tippen ud fra forsøg på Sommerfugleengen. Eksempelvis Stor skjaller og Due-skabiose trives. Blåhat trives derimod ikke så godt. Ole Damsgaard (DN): Det skal være kontrolleret. Vi skal vide, hvad vi gør. Hvis det er en større proces (i hvert fald på fredet del) skal det være med i officiel plejeplan. Det kan i så fald være, Fredningsnævnet skal ind over. Claus Andersen (Grøn Agenda Sydhavn): Det bør noteres, hvor frøene kommer fra. Man kunne udvælge nogle steder, hvor der på forhånd er enighed om, at man må samle frø. For eksempel Vestamager, hvor der er stor artsrigdom. Jens Galby (By & Havn): Vil gerne have lov til at vurdere om By & Havn vil have det udsået (herkomst og proveniens). Det er irreversibelt at udså. Hvis man først har sået det ud, kan man altså ikke føre det tilbage. Giuliano Matessi (Friluftsrådet): Forslag om at høste erfaringer

		fra Langholm/Utterslev mose, hvor KK laver lignende tiltag. Jens Galby (By & Havn): Langholm baserer sig også på Natur360. Der er lavet egne frøhøstebede. Evt. hyre Natur360 ift. indsamling eller udsåning. Hvis det er indenfor Storkøbenhavnsområdet, så er det okay. Vi skal ikke hente frø fra Nordjylland. Claus Andersen (Grøn Agenda Sydhavn): Der er enormt pres fra uønskede arter fra haver i forvejen. Tip: Man kan bruge Arter.dk til at se, hvad der har været der længe. Folk har smidt alle mulige frø i Sommerfugleengen, som Grøn Agenda Sydhavn ikke har haft noget at gøre med. Jens Galby (By & Havn): Problematisk med blomsterkugler/frøbomber. Der skal være styr på det, så man mindsker den genetiske forurening. Claus Andersen (Grøn Agenda Sydhavn): En af de store udfordringer ved at købe frø er omdrift. Det vil sige, der er avlet på samme planter gennem mange år. Reglerne for godkendelse hos grundejer: Jens Galby (By & Havn): Det er som udgangspunkt muligt at få godkendelse til at så frø indsamlet fra naturområder, hvor man kan se, at arten har været der i kontinuerlig lang periode (tjek arter.dk). Vil man høste udenfor Storkøbenhavn, så vil Jens gerne have dialog omkring det først. Det blev besluttet, at arter og områder kan forhåndsgodkendes af Jens, hvis der medbringes liste på partnerskabsmøde eller sendes en mail.

		Der var enighed om, at det var uproblematisk at tage frø fra Tippen og så på Tippen, hvis de ellers er hjemmehørende. Claus Andersen (Grøn Agenda Sydhavn) spurgte Natur360 om at sprede egnede hjemmehørende frø fra Sommerfugleengen på Tornsangerengen. Natur360 vurderede ud fra en botanisk betragtning, at det ville være fint. Ole Damsgaard (DN): Forslag til formulering i plejeplan: Der kan arbejdes med frøspredning, men det skal aftales med grundejer først. Herunder skal der være krav til registrering. Hvad, hvor, hvornår og hvor fra skal registreres. Der var enighed om at tage udgangspunkt i ovenstående formulering, samt indsamle arter og områder til forhåndsgodkendte steder, som kan godkendes på næste partnerskabsmøde. Følgende skal altid dokumenteres • Hvornår er der udsået? • Hvem har stået for udsåningen? • Hvad er spredt (arter)? • Hvor på Tippen er de udsået? • Hvorfra stammer materialet? Der var enighed om, at assisteret udsåning er på forsøgsbasis, og at der ikke skal sås for meget ad gangen. Grøn Agenda Sydhavn og Sydhavnstippen Naturpleje vil gerne undersøge eventuelle forsøgsordninger. Naturskolen synes også det kunne være spændende at afprøve på sigt, men følger indtil videre blot med i forsøgene.

d. Kvashegn, bunker (grove eller fine)		Hvad gør vi med det, vi klipper ned? Lone Ørskov (Sydhavnstippen Naturpleje): Argumenter mod kvashegn: • Det tilføjer et friseret/menneskabt element til Tippen. Tippen er en oase af relativt vild natur. • Det kræver arbejde, værktøj mv. Hvem skal have ansvaret? Hvem rydder op? Til hvilken hensigt? Hvor er kvalitetene i kvasbunker/hegn, og hvordan skal de indrettes for mest mulig biodiversitet. Jens Galby (By & Havn): Den nævnte undersøgelsen tager ikke hensyn til svampe (det er også en del af biodiversitetsdebatten). Herunder diversitet i bakterier. Jo flere mikroklimaer, jo større sandsynlighed for mangfoldigt liv. Det skal ikke nødvendigvis ryddes op. Der må gerne se rodet ud. Der var enighed om, at der ikke må anvendes byggematerialer udefra. Det skal være udelukkende lokale materialer. Dette indebærer også ingen søm eller skruer. Pælene skal nedrammes. Derudover var der en drøftelse af, om det overhovedet kan lade sig gøre på Tippen uden at grave i jorden. Hegnsfirmaet bruger hydraulisk redskab for at kunne sætte stolper. Rie (Børnenes Dyremark): Forslag om at bruge kvashegn som erstatning for trådhegn nogle steder. For eksempel kvashegn rundt om Sommerfugleengen. Lone Ørskov (Sydhavnstippen Naturpleje): Kvashegn er at rydde op i naturen. Elsker forfald og det må gerne rode.

		Det blev besluttet, at man kunne forsøge med kvashegn, hvor man bruger træstammer fra levende træer. Det vil godt nok bygge muld op omkring træets stamme og så kan træet gå ud. Træer må gerne gå ud, men man bør tænke sig om, hvilke træer. Der var enighed om, at kvashegn ikke må styre græsningen. Lange pølseformede bunker, som kunne udgøre fold kan også eventuelt forsøges. Det besluttet, at der i plejeplansperioden kan laves forsøg med op til to kvashegn. Dette evalueres også til efteråret.
e. Plejeplanskort (Claus og Lone) Se vedhæftede kort samt følgende uddybende bemærkninger til kortet (som forslås skrevet ind i plejeplanen): 1) Afbrænding udføres i det brede gule bælte langs kysten (på steder som besluttet af de ansvarlige). 2) Høslæt prioriteres på syd-Tippen hvor der er flest blomster, og hvor der pt. ikke går dyr i vækstsæsonen. Naturplejegruppens og Grøn Agenda Sydhavns igangværende høslæt-arealer er medtaget. 3) Høslæt på de to pletter på nord-Tippen er medtaget, dels fordi naturplejegruppen gerne vil fortsætte igangværende høslæt og alternativt fordi arealerne derved udpines som forberedelse til assisteret såning, når græsningen engang gør det hensigtsmæssigt.		Drøftelse vedr. vedligeholdelse af stier: De røde stier skal holdes farbare. Der var enighed om at vedligeholdelse af stierne som udgangspunkt skal være på et minimumsniveau. Hvis en sti bliver mudret, kan man fjerne vegetationen ved siden af, så folk kan gå udenom. Det kan være nødvendigt med flis ved klaplåger eller lignende. Hvis det kan klares på andre måder, bør man det. Helst undgå flis, da det tilfører næring. Dog hensyn til at det er et bynært område. Når der ikke er mere flis i nuværende bunke (som er fra træerne på Tippen), tilføjes der som udgangspunkt ikke mere flis på Tippen. Jens Galby (By & Havn): Der er ved at være blåskimmel i bunken med flis. Derfor bør man have åndedrætsværn på, hvis det skal håndteres. Har overvejet

		at køre det væk, men er åben for dialog. Det blev besluttet, at farven/skravering ændres, så det er mere selvforklarende ift. afbrænding/høslæt. Claus ændrer dette. Der forsøges at gennemføres afbrænding i marts måned med Jens som tovholder. Børnenes Dyremark sender 3 personer på AMU-kursus på Skovskolen forud for dette.
f. Format for plejeplan Forslag: 1-2 sider. Evalueres midtvejs næste efterår/vinter 2026.		Plejeplanens format: 1-2 sider plus kortet. Claus og Eibhlin giver det en form sammen.
5. Evt.		Chrisser: Sund & Bælt har i forbindelse med sporudvidelsen nævnt, at de gerne vil (i samarbejde med Zoo) lave tudsesøer på Tippen. Jens Galby (By & Havn): Det bliver nej tak fra By & Havn. Alle forsøg på at lave vandhuller på Tippen bliver stoppet. Ole Damsgaard (DN): Lad os være imødekommende overfor Sund & Bælt. De vil gerne lave kompenserende tiltag. Vi vil gerne være med til at bestemme de kompenserende tiltag. Claus Andersen (Grøn Agenda Sydhavn): Grøn Agenda Sydhavn opfordrede i høringssvaret til at lave noget tudsevenligt i området. Rie (Børnenes Dyremark): Er en del af et informationsforum med Sund & Bælt, hvor de har nævnt, at de gerne ville lave frøbomber langs baneskrænten. Kunne være vi skulle henvise til bestemt forhandler eller lignende.

		Jens Galby (By & Havn): Afhængig af arealet kan Jens kan formidle kontakt til Erik Juhl. Lone Ørskov (Sydhavnstippen Naturpleje). Har iagttaget at får går i Bævreassen. Positiv nyhed.

Referater, arbejdsplan, samarbejdsaftale, adfærdskodeks m.v. ligger online:

[Partnerskabet Tippen Syder | Kgs. Enghave Lokaludvalg \(kk.dk\)](#)